

**“Mahremin Göçü” Adlı Eserin Sosyal Bilimsel Yöntem
Açısından Değerlendirilmesi Mahremin Göçü”**

Nilüfer GÖLE

Elif FİLİK *

(Söyleşi: Ayşe ÇAVDAR, Hayykitap, İstanbul, Şubat
2011, 239s. ISBN: 978-605-4325-42-9)

Eser Hakkında

Bu eser, Ayşe Çavdar'ın Paris'te Göle ile on gün boyunca yaptığı söyleşilerden oluşmaktadır. Bir anlamda bu kitap, Nilüfer Göle'nin akademik hayatının geçtiği aşamaları anlatmaktadır. Eserde Nilüfer Göle'nin nasıl uyguladığı anlaşılmalı istenmiştir. Onu bilgiye, analize götüren ilk soruyu nasıl formüle ettiği, hangi teorik kaynaklardan yola çıktığı, toplumu nasıl gözlemlediği, bilgiyi kamusallaştırırken kullanacağı dili nasıl kurguladığının açıklanması amaçlanmaktadır.

Kitabın adı üç nedenle “Mahremin Göçü” olmuştur. Birinci neden; Göle, atölyesini -bir araştırmacı olarak mahremini- on sekiz yıllık İstanbul tecrübesinin ardından Paris'te inşa etmiştir. İkinci neden; atölyede çalışılan meselenin doğrudan doğruya göçle ilgili olmasıydı. İslam, göçmenler aracılığıyla Avrupa'ya taşınmıştı. İç içe girişin sebebi, küresel medya aracılığıyla sürekli dolaşım halinde olan bilgi değil; aksine fiziksel, bedensel karşılığı olan göç süreciydi. Üçüncü neden; kavramların göçüydü. Mahrem, başörtülü kızların moderniteyle aralarındaki arz talep ilişkisine dair bir kavram olmaktan çıkıp, Avrupa'ya kamusal alanını yeniden anlamlandırabildiğimiz bir analiz çerçevesine dâhil olmuştu (s.7-13).

---

* KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri

Eserde Nilüfer Göle'nin hayat hikâyesinin, bir sosyal bilimci olarak yönelimleri nasıl etkilediği üzerine sorular sorulmuştur. Göle, Cumhuriyete kendini adanmış bir aile kızı olup evin en sakin üyesi ve gözlemcisidir. Evde küçük tarihle büyük tarihi hep iç içe yaşamıştır. Göle, Cumhuriyet çocuğu olmasına rağmen babasıyla ilintili olarak doğulu bir tarafı vardı. Ailesi laik bir aile olup, din eğitimi daha çok ahlakî niteliktedir. Göle'yi sosyal bilime taşıyan, edebiyat dersi olmuştur. Oğuz Atay, Ahmet Hamdi Tanpınar, Jean Paul Sartre, Albert Camus, Göle'yi gençliğinde etkileyen yazarlardır. Karl Marx, Lenin, Eric Fromm, Sigmund Freud, Herbert Marcuse, Frankfurt ekolünün yazarlarını okumuştur. Konser, opera, bale, tiyatro Göle'nin kültürünü oluşturmasında etkili olmuştur.

Göle, Ankara Kolejinden ODTÜ'ye (Sosyoloji Bölümü) giderek yeni duygular, bilgiler, fikirler vaat eden bir dönem yaşamıştır. 1970'lere kadar hem hippie hem solcu çevreler arasında olmasına rağmen hiç militan olmamıştır. Ardından 1970 darbesi. Göle, Menderes'in asılmasını korku ve utançla yaşarken; Deniz Gezmiş'in asılmasıyla, Cumhuriyetin çocuklarını yeterince sevmediğini o zaman düşünmeye başlamıştır. 1974'te mezun olduktan sonra yüksek lisansa yine ODTÜ'de başlamıştır. Fakat boykotlara girince yarım kalmıştır. Fransa'ya yüksek lisans için gitmiştir. Yüksek lisans tezi, doktora tezinin ilk hazırlığı gibi olup, daha çok literatür taraması şeklindeydi (s.15-43).

Göle'nin doktora çalışması olan, *Mühendisler ve İdeoloji*'nin 1980'de 12 Eylül darbesinden birkaç gün önce alan araştırması tamamlanmıştır. Araştırmada, ilk bakışta mühendisliğin; gündelik hayatı, politik ilişkileri, toplumu ve yalnızca bireysel değil, toplumsal geleceği de

tasarlama pratiği olarak anlamı sorgulanmıştır. Bu eserde “nasıl mühendislik?” sorusunun cevabı aranmıştır. Tüm toplumlarda mühendislerin fazla önem kazanması, mühendislerin gözle görülür projelerinin olmasından kaynaklandığı vurgulanmıştır. Mühendislerin önerdikleri çözümler pragmatik bir niteliğe sahip olup, toplumsal mühendisliğin temeli, toplumu kafada tasarlayıp, yeniden şekillendirip, tasarlamaktır (s.45-64).

Göle'nin *Modern Mahrem* adlı eseri ise *Mühendisler ve İdeoloji* çalışmasıyla devamlılık gösteren bir çalışmadır. Türkiye'de üniversiteli genç kızların başlarını örtmeleri ve bu eylem etrafında vuku bulan tartışma, Göle'nin örtünme meselesini araştırmasına sebep olmuştur. Göle'nin bu kitapta kullandığı yöntem, sosyolojik müdahale denilse de, Alain Touraine terminolojisi yöntemini değiştirerek, bu yöntemle ilişkin kendi tartışmasının sonucunda oluşan yöntemi kullanmıştır. Göle eserde daha çok analizi kullanarak, analizde aktörün kendi hareketi üzerine düşünmesine fırsat ve zemin hazırlamıştır. Araştırmacı, müdahale etmeyerek; aynı mesafede analizini yapmasını, müdahaleyi ise katılım anında yaparak, araştırmacının araştırılan gruba katılmasını sağlamıştır. Yöntem ve araştırmanın yapılmasından sonraki aşama ise dildir. Göle'ye göre sosyoloji bir dildir. Teoriyi kullanabilmek için, araştırma yaparken gördüklerinizi sosyolojinin diline çevirebilmek gereklidir (s.65-104).

Melez Desenler adlı eseri ise Göle'nin kitapları arasında zanaatın (araştırmacılığın) dile getirildiği, kendini sınıadığı, sosyal bilimden taşıp sözün sanatla özel bir biçimde ilişkilendiği bir kitaptır. Eserde Türkiye'yi bir tablo, birbiriyle çatışan kesimlerin seslerini ise o tabloyu oluşturan renkler olarak konumlandırıyor. Onların birbiriyle kâh didişerek kâh anlaşarak oluşturdukları harmoniyi

okumak için sosyal bilimlerle yetinmeyip sanatın kavramlarına, toplumu, kültürü, siyaseti okuma pratiklerine referanslar veriyor (s.105-141).

Göle, *Melez Desenler* de kaldığı yerden *İç İçe Girişler* adlı eseriyle devam etmiştir. Eserde yirminci yüzyılın son çeyreğinden başlayarak Batı fikri ile İslam fikrinin birbiriyle kurdukları iletişim ve diyalog biçimlerini araştırmıştır. Berlin Duvarı'nın yıkıldığı günlerden başlayarak Avrupa'nın geçirdiği içsel dönüşümü, bu dönüşüm sürecinde Bosna ve Balkanlar'da yaşanan Avrupa'yı utandıran İkinci Dünya Savaşı anılarını canlandırırçasına görüntülere sahne olan trajedileri ortaya koymuştur. Diğer yanda ise İslam dünyasındaki küresel yarışa katılmanın getirdiği şiddetli coşkuyu ortaya koyarak Göle, bu iki akıntının birbirine nasıl karıştığını aktarmıştır. Çatışma demek yerine iç içe giriş diye tanımlayarak, bu yeni iletişim şeklini açıklamıştır. Çelişkileri salt düşmanlıklar şeklinde okumak yerine, tarafların kendilerini yeniden var etme ve tanımlama sürecinde yaşadıkları içsel gelgitler aracılığıyla anlamlandırmıştır (s.143-201).

“Modern Mahrem ve Bugün” söyleşinin son bölümü olup bu bölümdeki yazılar, Bilgi Üniversitesi Satralistanbul Kampüsü'nde gerçekleştirilen “Modern Mahrem ve Bugün” başlıklı atölyede yapılan konuşmaların metinleridir. Bu metinler “Modern Mahrem”in yayınlandığı tarihten o güne başörtüsü etrafında şekillenen tartışmaların içerik ve biçiminde nelerin değiştiğine odaklanmıştır (s.203-239).

Metodolojik Bir Değerlendirme

Eserin adı “Mahremin Göçü”dür. Öncelikle başlık çok dikkat çekicidir. Fakat Göle'yi tanımayan birinin kiptan beklentileri farklı olabilir ki bende de öyle olmuştu. Bu yüzden eserin başlığıyla içerik pek uyumlu olma-

mış denilebilirdi. Ta ki eserin önsözünde neden “Mahrem’in Göçü” sorusunun cevabını okuyana kadar. Eserde giriş, içindekiler bölümü, başlık ve alt başlıklar vardır. Kaynaklar gösterilmiştir. Alıntılar belirgindir. Eser Göle’nin özel hayatıyla ilgili bilgiler edinilmesini sağlayıp, çocukluğunda yaşadığı olayların, sonraki yaşamının belirleyici olmasındaki rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Eser boyunca genelde söyleşinin özelliklerine dikkat edilmiştir. Fakat genel itibariyle, kitabın sosyolojiye gönül vermiş olanların dışında kalan ve dolayısıyla alanla ilgili bilgi ve donanıma sahip olmayan kesimlere hitap etmediği söylenebilir.

Çavdar, eserin temelini tamamen Göle’nin kitapları üzerine kurmuştur. Eser “Bu insanın anlattığı nedir sorusu yerine neden bu konularla ilgilendi?” sorusunun cevabını aramıştır. Nilüfer Göle’nin hayatını öğrenmek ve onu anlamak isteyen bir kişinin bu eseri okuyarak anlaması pek mümkün değildir. Bu eseri anlamak için Göle’nin bütün eserlerini okumak gereklidir. Diğer kitaplarını okumuş olanlar için ise tamamlayıcı ve tekrar gözden geçirilmesini sağlayıcı bir eserdir. Ancak “Modern Mahrem ve Bugün” adını taşıyan altıncı bölümden yazarın kendine has yorumuyla bir sonuç bölümü yazılmalıydı.

Eserin metodolojik açıdan eleştirilmesinden ziyade Göle’nin metodolojisi hakkında bilgi verilip, değerlendirme yapılacaktır. Göle, kimsenin önemsemediği konuları önemseyerek sosyolojik literatüre çok önemli eserler verse de, bu her zaman böyle gerçekleşmeyebilir. Göle eserleriyle tanınmış biridir. Göle gibi olmak isteyen, ancak yeterli sosyal bilimsel araştırma metodolojisine veya metodolojik bilginin uygulama boyutunda yeterliliğe sahip olamayan araştırmacılar, kimsenin önemsemediği konuları araştırmak isteyip, sosyolojik olarak sadece bilgi kirli-

liği veya aynı konuların tekrarı şeklinde araştırmalar yapabilirler.

Göle eserlerinde aktör, özne ve bireyselliğin ön plana çıktığını ve bu çıkış sürecini göstermeye çalışmıştır. Bireysel özne, aktör total ideolojilerin devam edip etmeyeceğine karar verecek tek otoritedir. Göle sübjektifliğini, bilimsel objektifliğe zarar vermeden duygularını, ideolojilerini araştırma sonucunu etkileyecek tarzda yansıtmamıştır. Göle, bunu nasıl başarabilmiştir? Dindar bir aileden gelmemesine rağmen örtünme meselesini araştırması ve bu araştırmada objektifliğini koruması büyük bir başarıdır. Toplumsal öznelerin değişim sürecindeki rollerini tespit etmeye ve değişen Türk toplumunda modernliğin seyirini görmemize katkı sağlamıştır. Aktör sosyolojisini araştırmalarında kullanarak bu yöntemi tanımamızı sağlamıştır. Göle araştırmalarında toplumsal değişimi ideolojilerde aramak gibi kolaycılıktan kaçınarak, bireysel tarihsel aktörlerin bilinci ve ideolojileri üzerinde çalışarak zoru başarmıştır.

Nilüfer Göle sosyolojik müdahale yöntemini değiştirerek o zamana kadar alışılmadık bir tarzda kullanmıştır. Bu yöntemde sosyolog, sosyal hareketin niteliğini yansıtacak bir araştırma grubu ve bu grubun kendi düşüncelerini yansıtabilmesini sağlayacak ortam oluşturur. Bu yöntem katılımcı gözleme benzemekle birlikte onu aşmaktadır. Göle, “katılımcı sosyolojik yöntem” adını verdiği müdahale metodunun ne olduğunu, amacını ve onu diğer bazı metot ve tekniklerden ayıran farklılıkları şöyle belirtir:

“... Kantitatif bir anket, sosyolojik profili çizebilir; örneğin kadınların kaçta kaçını kendi isteğiyle örtünmekte, anne-baba, eğitim, gelir düzeyleri nedir? vb.” gibi sorulara sayısal cevaplar verebilir. Ancak hareketin siyasi ya da

toplumsal anlamına ışık tutamaz. Bunun yanı sıra hareketin yayınladığı broşür, kitap vs. yazılı metinler üzerinde yapılacak bir çalışma da, hareketin ideolojisi hakkında bize bilgi vermekle birlikte, bu ideolojinin ardındaki toplumsal dinamikler konusunda yeterli ipuçlarını sağlamayacaktır. Katılımcı sosyolojik yöntem ise, “saha” çalışmasını, bilgi “toplamanın”, anket “uygulamanın” ötesine taşıyarak toplumsal aktörler ile sosyolog arasında devamlılığı olan ve derinlemesine sağlanan bir etkileşimden elde etmeyi amaçlamıştır. Bu, toplumsal pratik ile toplumsal analizin, araştırma ile teorinin karşılaştığı bir yöntemdir. Amaçlanan, ampirik bilgilerin tercihi yapılmış teorik modellere oturtulması değil, toplumsal pratiğin analitik bir mesafe ile yorumlanabilmesi, kavramsallaştırılabilmesi, teorileştirilmesidir. Bu nedenle bir toplumsal hareketin analizinden hareketle sınırlı kalmayıp, toplumsal ilişkilerin niteliğini, iktidar örüntülerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Göle, 1991:120).

Göle’ye göre, “sosyologun görevi, aktörlerin sunulan hipotezlerin ışığında kendi kendilerinin analizini yapabilmelerini sağlamaktır.” Sosyolog eğitici ya da gözlemci olmaktan uzaklaşıp müdahaleci olmalıdır. Gelişigüzel bir tartışma grubu değil, sosyologun müdahalesinin ışığında aktörlerin tarihsel rollerini sorgulayabildikleri bir analiz grubudur. Anket profilinde olduğu gibi toplumsal bir profil çizmez, değişimin yönlendirilmesinde aktörlerin rolü ve değişen toplumsal dinamikler üzerine bilgi verir.” (Göle, 1998: 25). Böylece Göle, anket tekniğinin yetersizliğine vurgu yaparak, tekilden elde edilen bilgilere önem verilmesi gerekliliğini göstermiştir. Ancak tekilden elde edilen bilgilerin objektifliği ve geneli ne kadar temsil edeceği ayrı bir tartışma konusudur.

Nilüfer Göle’nin çalışmaları derinlik ve etki bakı-

mından çok saygın bir konumdadır. Bunun sebeplerinden biri, gördüğü kavramları ve teorileri üstünkörü kabul edip, kendi toplumunda uygulama yoluna gitmemiş olmasıdır. Göle, bize gözle görünenin ötesinde görünmeyen daha çok karmaşık ilişkilerin olduğunu bilim adamına yakışacak şekilde ciddi çalışmalar yaparak ortaya koymuştur. Öte yandan Türkiye’de sosyoloji bilimini bütün ideolojik ve dini saplantılardan uzak biçimde ele alan kişilerden biridir. Özellikle İslam ve İslam’daki kadın algısı üzerine çok başarılı saptamaları dikkat çekicidir. Din sosyolojisi açısından kaynak niteliğinde farklı bakış açısı kazandırmayı sağlayan eserleri mutlaka okunmalıdır.

Göle, anlayıcı-yorumlayıcı yöntemi benimsemiştir. Eserlerinde genelde kullandığı yöntem toplumun gözlenmesi ve sosyal aksiyonların yorumlanması suretiyle oluşturulmuştur. Sonuç olarak modernleşme, sekülerleşme ve küreselleşme süreçlerinin, birçok alan ve kesimde gelişim ve dönüşüme sebep olduğu ülkemizde, anlayıcı-yorumlayıcı yöntemin sosyolojik çalışmalarda kullanılmasının gerekliliği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Göle’nin eserleri gibi bu eser de okunmaya değerdir; zira bu eser Nilüfer Göle’nin neredeyse tüm eserlerini tamamlar mahiyettedir.